

Törökország felemelkedése és szerepe a kibontakozó új világrendben

Absztrakt

Abogy a világgazdaság súlypontja nyugatról keletre tolódik, és a nemzetközi rendszer az új hatalmak felemelkedése miatt egyre inkább többpólusúvá válik, az Eurázsia-koncepció a geopolitikai egyensúly szempontjából a Nyugat ellensúlyaként vagy alternatívájaként jelenik meg. Törökország azon országok egyike, amelyeket ez az új geopolitikai valóság a leginkább érint, nemcsak azért, mert földrajzilag az eurázsiai szuperkontinens közepén helyezkedik el, hanem amiatt is, mert különösen az elmúlt évtizedben úgy döntött, hogy stratégiai kapcsolatainak fejlesztésébe kezd a feltörekvő eurázsiai hatalmakkal. Jelen tanulmányban kísérletet teszünk azon dinamikák feltárására, amelyek a török kormány Eurázsia felé irányuló geopolitikai kilátásait alakították a globális politikai és gazdasági egyensúlyok jelenlegi változásai fényében.

Ami a török gazdaságot illeti, a londoni székhelyű Standard Chartered multinacionális banki és pénzügyi szolgáltató cég 2015-ös jóslata szerint 2030-ra a világ ötödik legnagyobb gazdaságává válik (Daily Sabah 2019), ami habár most nem feltétlenül tűnik reálisnak, jól jelzi azt a potenciált, amellyel az ország rendelkezik. Emellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az orosz–ukrán konfliktusban Törökország az elhúzódó háború egyik legfontosabb szereplőjévé vált, ugyanis számos fronton érintett, kezdve az Ukrajnával közös biztonsági együttműködéstől az Oroszországgal folytatott energiaügyi együttműködésen át a Kijev és Moszkva közötti diplomáciai közvetítői szerepéig. A török diplomácia volt az, amely megkönnyítette a gabonaszállítás újraindulását Ukrajna kikötőiből 2022. augusztus 1-jén, a háború kezdetét követően először. A konfliktusnak ez az egyre inkább proaktív megközelítése nagy lehetőségeket, de egyben kihívásokat is jelent Törökország számára. Ankara régóta igyekszik kihasználni stratégiai pozícióját Európa és Ázsia interkontinentális kereszteződésében, valamint hangsúlyozni az összeköttetés fontosságát. Funkcionálisan Törökország megkerülhetetlen tranzitfolyosóként szolgál az olyan kulcsfontosságú erőforrások számára, mint az energia- és élelmiszer-ellátás, és ez a folyosó még jelentősebbé vált, tekintettel az orosz–ukrán háború okozta gazdasági és kereskedelmi zavarokra.

Ezenfelül rávilágítunk arra a fontos tényre is, hogy Törökország mára már meghatározó tényező a globális energiapiacra, és az energiabiztonság területén is egyre előkelőbb pozíciót foglal el.

Napjainkban már nemcsak kulturális értelemben számít a Kelet és a Nyugat kapujának, hanem mind gazdasági vonatkozásaiban, mind az energiaellátás terén nélkülözhetetlen szereplővé lépett elő. Végezetül, Törökország kapcsolatait is górcső alá vesszük, mivel a közel-keleti és afrikai országokkal való relációi egyre inkább előtérbe kerülnek.

A „hagyományos” török külpolitika

A török külpolitika elsődleges prioritása az ország biztonságának és érdekeinek megővése. Ennek megfelelően a török külpolitika alapelvei közé tartozik a függetlenség és a szuverenitás megőrzése. Az is szembeűnő, hogy az ország egyensúly kialakítására törekszik a kapcsolataiban, ami miatt korántsem meglepő, hogy fontos szerepet játszik a Közel-Keleten és a muszlim világban, fenntartja és gyakran hangsúlyozza jelentőségét a NATO-ban,¹ emellett az Európai Unióval, az afrikai országokkal való kapcsolatok elmélyítésében is érdekelt, és szoros együttműködést folytat a világ vezető hatalmaival, köztük az Egyesült Államokkal, Oroszországgal és Kínával is.

A török külpolitika folyamatosan komplex kihívásokkal szembesül, beleértve a területi konfliktusokat, a terrorizmust (PKK és YPG) és a menekült-, illetve migrációs válságot.²

¹ Recep Tayyip Erdoğan török elnök többször is kinyilvánította, hogy blokkolja Svédország és Finnország NATO-hoz való csatlakozási kérelmét, és kijelentette, hogy addig nem hagyja jóvá kérésüket, amíg a két skandináv ország be nem váltja az Ankarának tett ígéreteit. Finnország 2023. április 4-én viszont csatlakozott a szervezethez, de Svédország csak hosszas egyeztetéseket követően tudott megfelelni az Ankara által támasztott elvárásoknak. Ennek előzménye, hogy 2020 júliusában Törökország élesen bírálta a svéd külügyminiszter és a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) szíriai ága, a Kurd Népvédelmi Egységek (YPG/PKK) közötti videómegbeszélést. A török külügyminisztérium szerint az incidens „fontos kérdéseket vet fel Svédországnak a terrorizmus elleni küzdelem prioritásként való megközelítésével kapcsolatban”. Fontos tudni, hogy Svédország szövetségbe való felvételéhez mind a 30 NATO-tagállam egyhangú támogatására van szükség, így Törökországtiltakozhatott, sőt meg is akadályozhatta volna az északi ország csatlakozását. Ankara az elmúlt néhány évben bírálta a NATO-t, amiért tagjai nem minden ügyben kerültek egy hullámhosszra. Narratívája szerint a szövetség nem veszi eléggé figyelembe Törökország biztonsági aggályait, annak ellenére, hogy az ország több évtizede tanúsít hűséget hozzá. Mindezekről függetlenül az elemzők szerint is csak idő kérdése, hogy Svédország NATO-tagállammá váljon (lásd Al-Hurra 2022), ehhez már Törökország is hozzájárult.

² Az Európa és Ázsia metszéspontjában fekvő ország a legtöbb szíriai menekültet fogadta be az egész világon, és ők teszik ki Törökország teljes menekültpopulációjának túlnyomó részét, mivel a Törökországban tartózkodó négymillió menekültből hivatalosan több mint három és fél millió szíriai állampolgár. A török belügyminisztérium állítása szerint azonban az országukban tartózkodó menekültek száma jóval magasabb, és megközelítőleg eléri a hatmillió főt. A legfrissebb információk szerint időnként kialakulnak feszült helyzetek utóbbiak és a helyi lakosság között. Lásd PÉNZVÁLTÓ 2022; PETILLO 2022; TÁRIK 2022.

Ennek ellenére a török kormány elkötelezett a régió békéjének és stabilitásának fenntartása iránt, és folyamatos erőfeszítéseket tesz a konfliktusok diplomáciai megoldásának előmozdítása érdekében, habár sok esetben ennek pont az ellenkezője³ valósul meg.

A török külpolitika már hosszú ideje kiemelkedő szerepet játszik az úgynevezett MENA-régióban,⁴ ahol az ország részt vesz és olykor közvetít a békeszerződések tárgyalásaiban, és együttműködést folytat a térség országaival. Törökország emellett megkerülhetetlen tényező a muszlim világban, ahol a török állam fennállása óta hegemóniára törekszik a vallási és kulturális kérdésekben, és ebben a tekintetben versenyt folytat a régió másik két dominanciára törő országával, Szaúd-Arábiával és Iránnal.

A török külpolitika képes volt adaptálódni a változó globális helyzethez, és ha szükség volt rá, akkor stratégiáját is módosította annak érdekében, hogy megfelelő módon reagáljon a folyamatosan változó kihívásokra és lehetőségekre. A török kormány a pragmatizmus jegyében folytatja külpolitikáját, és hozzáállásának legfőbb motiválója, hogy mindenekelőtt nemzeti érdekeinek védelmét garantálja.

A török külpolitika eurázsiai dimenziója

Az Eurázsia geopolitikai helyzetében 2007 után végbemenő figyelemre méltó változások a török külpolitikára is jelentős hatást gyakoroltak. Először is, főként a 2000-es évek lenyűgöző gazdasági növekedésének köszönhetően, Törökország maga is a világ egyik „új hatalma” lett, ahogy azt nyugati politikusok is elismerték (ASHTON 2010).

Fontos megemlíteni, hogy a kapcsolatok elmélyítésében érdekelt a BRICS-államokkal⁵ és más hasonló csoportosulásokkal, és alapvető elvárás az országgal szemben, hogy növelje globális gazdasági befolyását a következő néhány évtizedben (WELCH 2013). Továbbá az a tény, hogy Törökország természetes hídként működik az ázsiai és az európai területek között, ténylegesen is eurázsiai országgá teszi. Különösen a hidegháború utáni időszakban vált egyre láthatóbbá a török külpolitikának ez az eurázsiai pillére, mivel az ország földrajzilag közel volt az eurázsiai szuperkontinens számos alrégiójához. Végül pedig az Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) alá tartozó török kormányok különös jelentőséget tulajdonítottak a kapcsolatok erősítésének az olyan feltörekvő eurázsiai hatalmakkal, mint Kína, Oroszország és India.

³ A régió békéjének kialakításáért folytatott törekvések sok esetben hosszan elnyúló konfliktusokhoz vezetnek, amelyek során a diplomáciai megoldások a háttérbe szorulnak. Lásd kurdkérdés.

⁴ Angol betűszó: MENA (Middle East and North Africa), jelentése: Közel-Kelet és Észak-Afrika.

⁵ BRICS-államok 2023 decemberéig: Brazília, Oroszország, India, Kína és a Dél-afrikai Köztársaság.

Ez a három tényező hozzájárult ahhoz, hogy Törökország a 21. században az eurázsiai politikai és gazdasági szintén befolyásos szereplővé vált.

Nem elhanyagolható tény, hogy regionális befolyásához jelentősen hozzájárult, hogy az AKP elitje újradefiniálta az ország geopolitikai identitását Ahmet Davutoğlu korábbi török külügyminiszter és miniszterelnök nézeteivel összhangban (ERŞEN 2014). Már 2009-es külügyminiszteri kinevezése előtt is nagy hatást gyakorolt Davutoğlu többoldalú külpolitikai elképzelése az AKP-kormányok politikájára, amely magában foglalta a szomszédos országokkal kapcsolatos problémák megoldását és Törökország befolyásának megerősítését a regionális és globális kérdésekben. Davutoğlu személyes érdeklődése a hagyományos geopolitikai elméletek iránt és különösen az, hogy Törökországot a világpolitika „központi országaként” ábrázolja, rávilágít a török külpolitika eurázsiai dimenziójára. Meg kell azonban jegyezni, hogy Euráziával kapcsolatos várakozása merőben különbözik elődjeitől, akik általában inkább Oroszországhoz, Közép-Ázsiához és a Kaukázushoz, azaz a volt szovjet térséghez kötötték a régiót. Velük szemben Davutoğlu gyakran úgy emlegette Törökországot „mint nagy országot Afroeurázsia hatalmas szárazföldjének közepén” (ERŞEN 2014).

A török–kínai viszony alakulása

A török–kínai viszony jelentősnek mondható, és a két ország között számos együttműködés alakult ki az elmúlt évek során (HORVÁTH 2020). Ami a múltat illeti, az első világháború után Törökország és Kína is erőfeszítéseket tett a kétoldalú kapcsolatok kialakítására, majd 1934-ben baráti és kereskedelmi szerződést írtak alá. Ezt követően Kína 1935-ben nagykövetet küldött Ankarába, 1940-ben pedig egy török nagykövet ment Kínába. 1949-ben, a Népköztársaság megalakulása után azonban Törökország nagykövetsége Tajvanra költözött, és megszakadt a kapcsolat Törökország meg a szárazföldi Kína között. A koreai háború is fontos szerepet játszott a két ország viszonyának alakulásában. Törökország Dél-Korea oldalán harcolt, és mint ilyen szembekerült Kínával a konfliktus során. Törökország más nyugati országokkal együtt 1971-ben elismerte a Népköztársaságot. Az 1970-es évek azonban nem mutattak jelentős javulást a kétoldalú kapcsolatokban (FIDAN 2013).

Az 1980-as törökországi katonai puccs után azonban Kenan Evren elnök 1982-ben hivatalos látogatást tett Kínában, Pekingben és Sanghajban (FIDAN 2013). Meg kell jegyezni, hogy Evren látogatásának célja az volt, hogy javítsa Törökország gazdasági relációit a nem nyugati országokkal, mivel a puccs elszigetelte országát a Nyugattól.

A Szovjetunió összeomlását és a hidegháború végét követően a Törökország és Kína közötti viszony új jelentőségre tett szert. Teng Hsziao-ping vezető Mao halála után

szabadabb piaci irányba mozdította el Kína gazdaságát, ami fontossá tette országát Törökország számára a kereskedelem és a befektetések szempontjából. Az 1990-es években mindkét fél hivatalos látogatást tett egymásnál magas rangú tisztviselőkön keresztül, majd a 2000-es években fordulóponthoz érkezett, amikor a gazdasági kapcsolatok olyan gyorsan javultak a felek között, hogy Kína Törökország harmadik legnagyobb kereskedelmi partnerévé vált rövid időn belül (FIDAN 2013). Továbbá 2010-ben a kínai miniszterelnök hivatalos törökországi látogatása során bejelentették a török–kínai stratégiai partnerség létrejöttét. A két ország ekkor nyolc együttműködési megállapodást írt alá többek között a kereskedelem, a vasútépítés, az infrastruktúra, a kommunikáció és a kulturális cserék területén (China Daily 2010). A köteléket erősítette, hogy Kína támogatta Törökország megválasztott kormányát a 2016-os puccskísérlet után, amit Csang Ming külügyminiszter-helyettes három héttel későbbi gyors látogatása is mutatott (JIN 2016).

Az elmúlt években jelentősen javult a török–kínai reláció a gazdasági, a kereskedelmi, a turisztikai és a közlekedési szektorban. A bilaterális kereskedelmi volumen 2021-ben 32 milliárd dollár volt, szemben a 2001-es 1 milliárd dollárral. Törökországnak azonban kereskedelmi deficitje van Kínával szemben – az import értéke nagyjából kilencszerese a török export értékének (TEMİZ 2022). 2019-ben a teljes kereskedelmi volumen legnagyobb részét a mintegy 7 milliárd USA-dollár értékű beruházási javak tették ki. A második helyen a gépek és az elektromos cikkek állnak, körülbelül 6 milliárd dollár értékben. Kínával és Oroszországgal összehasonlítva az EU volt Törökország legnagyobb export- és importpartnere 2021-ben. Törökország importjának hozzávetőleg 33%-a származott abból az EU-ból, amely az ország exportjának 41%-át tette ki (TEMİZ 2022). Ezzel szemben a Kínába irányuló török export az ország teljes exportvolumenének mindössze 2%-át jelentette 2021-ben. Az egyes országok közül azonban Kína volt Törökország legnagyobb importpartnere. Továbbá elmondható, hogy a távol-keleti országnak is fontos Törökország, mivel ez utóbbi a NATO tagjaként és a Keletet és Nyugatot összekötő országgént számos előnyt kínál a kínaiaknak az EU-hoz, a Közel-Kelethez és Észak-Afrikához, valamint a Kaukázushoz és a Balkánhoz való hozzáférése tekintetében.

A török gazdaság 20–21. századi vonatkozásai

Törökország fiatal, dinamikus és növekvő gazdaság, amely hatalmas lehetőségeket kínál a külföldi befektetések számára, ez azonban korántsem volt mindig így. A Török Köztársaság 1923-as megalapításakor az ország jóformán ipar nélkül funkcionált

és a lakosság döntő többsége mezőgazdaságból élt. Ez elegendő volt ahhoz, hogy viszonylagos jólét alakuljon ki, amely egészen a nagy gazdasági világválságig tartott. Ez utóbbi történés azonban súlyos csapást mért az egész országra, és ettől fogva a kormány sokkal nagyobb szerepet vállalt a gazdasági koncepció kidolgozásában, de az ország működésére általánosságban véve a kiegyensúlyozatlanság volt jellemző. Az állami vállalatok nem voltak költséghatékonyak, és ez a helyzet egészen a 20. század utolsó harmadáig fennállt. Az 1980-as években viszont változások álltak be, és a Süleyman Demirel vezette török kormány megnyitotta az utat az exportvezérelt növekedés előtt. A nagy horderejű reformprogramot a miniszterelnök-helyettes, Turgut Özal tervezte meg, és stratégiájának köszönhetően liberalizálták a gazdaságot. Ennek megfelelően ösztönözték a közvetlen külföldi befektetéseket, megreformálták az adórendszert, bővítették a magánszektor, és ettől a ponttól kezdve Törökország nem elhanyagolható TFP-növekedést⁶ mutatott. Ezután viszont hanyatlás következett be, és az 1990-es évekbeli válságnál talán még súlyosabb volt a 2001-es (MACOVEI 2009: 4–5). Ám ezt az időszakot viszonylag hamar átvészelték, és rövid időn belül fellendültek a külföldi és hazai beruházások, növelve a termelékenységet és a valós konvergenciát. A különböző kormányok 2001 óta olyan jelentős és impozáns strukturális reformokat hajtottak végre, amelyeket a nemzetközi közösség is elismert. A török gazdaság felzárkózási folyamata jelentősen felgyorsult 2002 és 2007 között, amikor is a reál-GDP átlagosan évi 6,8%-ot növekedett (MACOVEI 2009: 9).

2016-ban újabb válságot élt meg a török gazdaság, amelynek előzménye a terror-támadások⁷ okán bekövetkezett visszaesés a turizmusban és a 2016. július 15-én kezdődő puccskísérlet,⁸ amelyet azonban sikeresen átvészelt, és fokozatosan visszanyerte erejét. A gyors talpra állás számos tényezőnek köszönhető. Ahogy említettük, az ország területileg Eurázia gazdasági és politikai térségének középpontjában áll. Közelsége a Balkánhoz és Európa többi részéhez, valamint a különböző feltörekvő közlekeleti és közép-ázsiai piacokhoz jelentős üzleti potenciált rejt magában, aminek

⁶ TFP: *total factor productivity* (teljes tényezőtermelékenység).

⁷ 2015-ben és 2016-ban több terrortámadás rázta meg az országot. Lásd UNICEF 2016.

⁸ 2016. július 15-én a Török Fegyveres Erők egyik csoportja puccsot kísérelt meg állami intézmények, köztük a kormány és Recep Tayyip Erdoğan elnök ellen. A csoport Ankarában, Isztambulban, Marmarisban és még több helyen megkísérelte átvenni az irányítást, de kudarcot vallott, miután az államhoz hű erők legyőzték. A puccsban részt vevők a szekularizmus erózióját, a demokratikus uralom felszámolását, az emberi jogok figyelmen kívül hagyását és Törökország hitelességének a nemzetközi szinten való elvesztését hangsúlyozták. A kormány szerint a puccs vezetői kapcsolatban álltak azzal a Gülen-mozgalommal, amelyet a Török Köztársaság terrorszervezetnek minősít. Lásd KINNEY 2016.

következményeként napjainkra meghatározó befektetési célponttá és export-kereskedelmi platformmá vált. Ennek megfelelően az ország nemzetközi megítélése évről évre pozitívabb. Olyan vállalatok választották regionális bázisként, mint a Coca-Cola, a GE, a Microsoft, a Procter & Gamble vagy a Philip Morris (ARGÜDEN 2007: 1). Ezenfelül mára a különféle iparágakban is gyártási központnak számít, különösen az autóiparban, ahol a jelenlegi török kormány tervei szerint a következő 10 évben Európában vezető, globális szinten pedig az öt legnagyobb autógyártó nemzet egyikévé szeretne előlépni (Hürriyet Daily News 2021).

Gazdasági kihívások napjainkban: inflációs problémák

Törökország hiába rendelkezik jelentős gazdasági potenciállal és javult a nemzetközi megítélése, gazdasági helyzete jelenleg korántsem tekinthető biztatónak. Az ország súlyosan eladósodott a nemzetközi befektetőkkel szemben – a legfrissebb adatok szerint 451 milliárd dollár értékű adósság terheli. Rövid távú külső államadóssága pedig 185,3 milliárd dollár (KUBILAY 2022). Ezek a rossz mutatók részben a magas energia- és nyersanyagárak miatt alakultak ki, amit tovább súlyosbított Oroszország ukrajnai inváziója. Törökország folyó fizetési mérlege tartós hiányt mutat. Az importárúk magasabb költsége nem fékezte kellően a keresletet, és a török munkaerő alacsonyabb költsége nem biztosított kellő versenyelőnyt a hazai iparnak a folyó fizetési mérleg hiányának javításához.

A GDP-számításokat 2008-ban és 2016-ban is jelentősen felfelé módosították, de az új adatsorok nem tekinthetők megbízhatónak, ami miatt a központi kormányzat, a jegybank és a nem pénzügyi reálszektor keményvalutában denominált kötelezettségeinek GDP-hez viszonyított aránya nehezen megbecsülhető. Ami a külső hitelfelvételt illeti, a török gazdaságot csak valamivel jobb helyzetben lévőnek minősítik, mint Srí Lankáét és Libanont, és egy csoportba helyezik Egyiptomével és Pakisztánéval. Törökország hosszú lejáratú, devizában denominált államadósságának hitelminősítése a Moody's szerint B3, amely a legalacsonyabb az elmúlt 30 évben (KUBILAY 2022). A külföldi államok és a befektetők számára a legfontosabb kérdés az, hogy Törökország képes lesz-e időben kiváltani külső adósságát anélkül, hogy problémákba ütközne.

Negatív fejlemény, hogy a 2021 vége óta tartó kamatsökkentési ciklus valutaválsághoz vezetett, amely 2022 októberében 24 éves csúcsra, 85,5%-ra emelte az inflációt. Míg ez utóbbi adat nagyrészt a bázishatások miatt 2022 decemberében 64,3%-ra

mérséklődött,⁹ addig a közgazdászok az Ankara által vártnál lassabb csökkenésre számítanak. Törökország inflációja 2023-ban várhatóan 42,5%-ra csökken (Reuters 2023). Emellett a török jegybank 2022-ben 5 százalékponttal csökkentette az alapkamatot, amely a magas infláció ellenére 9%-ra csökkent. Ezzel szemben a központi bankok világszerte kamatot emeltek a megugró infláció elleni küzdelem érdekében (Time 2023). Elemzők szerint a jelenlegi kormány valószínűleg folytatja unortodox politikáját, és a központi bank továbbra is alacsonyan tartja majd a kamatokat, még akkor is, ha az infláció továbbra is magas szinten lesz (Reuters 2023).

Az ország külkereskedelme és exportja

Az egyre intenzívebbé váló török exporttörekvések mögött dinamikus, lehetőségekkel teli gazdaság áll. Ezt mindenképpen segíti a permanens növekedésben lévő 85 milliós lakosság, az előregedő munkaerő folyamatos pótlása, továbbá azon gazdasági szektorok versenyképessége, amelyek elengedhetetlenül fontosak a török export kiváló teljesítményének fenntartásához (SZIGETVÁRI 2013: 145). Törökország tradicionális exporttermékeit a mezőgazdasági és textilipari termékek jelentették. Szigetvári (SZIGETVÁRI 2013: 145) leírja, hogy „ezen ágazatok exportja – különösen az 1980-as évek liberalizációja után – jelentős növekedésnek indult. Mind az agrár-, mind a textilipari termékek esetében komoly szerepe volt a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésében az európai országokban élő törököknek, akik sokszor az anyaországba hazautalt tőkéjükkel a termelőüzemek létrehozásában is jelentős részt vállaltak.” E két ágazat termékei ma is fontos exporttermékek, de mára az igazi húzóágazat az elektronikai szektor (a teljes export 9,2%-a 2021-ben) és a járműgyártás lett (a teljes export 11,1%-a 2021-ben) (SZIGETVÁRI 2013: 145; Hürriyet Daily News 2021; WORKMAN 2022).

Ez utóbbival összefüggésben fontos megemlíteni még, hogy a szakértők szerint a következő évtizedben Törökország az elektromos járművek gyártásának legnagyobb központjává válik majd (PRETE 2022; Hürriyet Daily News 2021). Az ország első saját gyártású elektromos autója 2022 végén jelent meg a piacon, amivel kapcsolatban a török elnök korábban elmondta: „Célunk, hogy Törökország az elektromos autók gyártása területén Európa vezető szereplője, és a világ top öt gyártó országának egyike legyen a következő tíz évben.” (PRETE 2022; Hürriyet Daily News 2021)

⁹ Néhány közgazdász megkérdőjelezte az állami intézetek adatait. A független akadémikusokból és szakértőkből álló Inflációs Kutatócsoport azt állítja, hogy Törökország valódi inflációs rátája 2022 decemberében 135,55% volt. Lásd Time 2023.

Törökország felemelkedése és szerepe a kibontakozó új világrendben

1. táblázat. *Top 10 török termékcsoport a 2021-es exportot tekintve*

<i>Termékcsoport</i>	<i>Érték (milliárd USD)</i>	<i>Százalékos részesedés a teljes exportot tekintve</i>
Járművek	25,0	11,0%
Elektronikai termékek (például számítógépek)	20,8	9,2%
Vas, acél	17,1	7,6%
Elektromos berendezések	12,0	6,3%
Drágakövek, nemesfémek	11,0	4,9%
Kötött vagy horgolt ruházat, kiegészítők	10,8	4,8%
Műanyagok, műanyagból készült termékek	10,0	4,4%
Vasból vagy acélból készült termékek	8,8	3,9%
Üzemanyag, például olaj	8,5	3,8%
Nem kötött vagy horgolt ruházat, kiegészítők	7,5	3,3%
Összes export	225,4	100,0%
A 10 legnagyobb termékcsoport a 2021-es törökországi export háromötödét (58,4%) tette ki.		

Forrás: WORKMAN 2022; saját összeállítás

Kijelenthető, hogy az ukrajnai orosz invázió a török gazdaságra is jelentős hatást gyakorol. Ankara kétértelmű politikája, amely szerint támogatja az ukrán hadsereget, de nem csatlakozik az Oroszország elleni nyugati szankciókhoz, azt a helyzetet idézte elő, hogy Törökország jelentős profitot termelt, mivel „kereskedelmi platformként” funkcionált a szankciók sújtotta Oroszország és a Nyugat között (BUYUK 2023). Ennek értelmében az Oroszországba irányuló török export 6 milliárd dollárt tett ki (a teljes török export kb. 3%-a) 2022-ben. A legnagyobb tételek a gyümölcsök, a zöldségek, a textilek és az autóalkatrészek voltak (TUSIAD 2023).

Emellett az ország vezetése továbbra is az egyensúly fenntartására törekszik a külkereskedelmi partnereket tekintve, ugyanis célja, hogy növelje az exportot a vezető piacokra, de az olyan hagyományos kereskedelmi partnerségeket is fontosnak tartja, amelyet például a déli szomszéd Irakkal ápol az ország. 2022-ben Törökország fő exportpartnere Németország volt 21,15 milliárd dollárral. Németországot az USA követi 16,88 milliárd dollárral, majd Irak következik 13,75 milliárd dollárral, az Egyesült Királyság 13,11 milliárd dollárral, Olaszország pedig 12,35 milliárd dollárral (Hürriyet Daily News 2023).

2. táblázat. *Törökország legfőbb exportpartnerei 2022-ben*

<i>Törökország főbb exportpartnerei 2022-ben</i>	<i>Az export értéke (milliárd USD)</i>
Németország	21,15
Egyesült Államok	16,88
Irak	13,75
Egyesült Királyság	13,11
Olaszország	12,35
Összes export	254,00

Forrás: BUYUK 2023; saját összeállítás

Fontos lépés volt a közelmúltban, hogy az exportőrök a piac diverzifikációs lépéseként gyarapították üzletüket az amerikai cégekkel, és elkezdték termékeik csomagolását is az amerikai fogyasztók ízlése szerint alakítani. Emellett az Egyesült Államok is igyekszik fokozni a Törökországgal való kereskedelmi kapcsolatokat, aminek az a legfőbb oka, hogy ne ismétlődjön meg a világjárvány idején tapasztalt ellátási válság. Az amerikai vásárlók emellett távol kívánják tartani magukat a kínai-tajvani feszültség esetleges következményeitől is. Szakértők úgy látják, hogy a török gyártóknak a proaktív marketingre kell támaszkodniuk és mobilizálniuk kell a vásárlókat szerte a világon (Hürriyet Daily News 2023). Továbbá az adatokból kitűnik, hogy Törökország az export terén nemcsak a nyugat-európai országokra és az Egyesült Államokra, hanem a szomszédos államokra is koncentrál – nevezetesen Bulgáriára, Iránra, Irakra, Grúziára, Szíriára és Görögországra.

Törökország mint energiaközpont

Napjainkban Törökországnak az energiabiztonságban betöltött szerepe megkerülhetetlenné vált. A különböző nagyhatalmak külpolitikai döntéshozói egyre inkább próbálnak kapcsolatot teremteni az erőforrásokban gazdag területekkel a kőolajforrások biztosítása érdekében. A Kaszpi-medence jelentős olaj- és gázkészletei miatt a közép-ázsiai köztársaságok megnövekedett globális figyelemben részesülnek. A térségnek olyan kiaknázatlan tartalékai vannak, amelyek akár az Arab-öbölével is vetekedhetnek. A régióban rejlő lehetőségekre vonatkozó optimista becslésekre felfigyeltek olyan országok, mint Kína vagy az Egyesült

Államok (lásd WAGNER 2024), de az Európai Unió is fokozott érdeklődéséről tett tanúbizonyságot. A sok energiát fogyasztó, valamint nagyobb nyersanyagkészlet híján lévő államok egyre inkább kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, és az energiaforrások ma egyértelműen a világgazdaság legfontosabb árucikkei. Ez azt jelenti, hogy azok az országok és régiók, ahol ezek az erőforrások bőségesen megtalálhatók, jelentős előnnyel rendelkeznek a nemzetközi politikában. Az energiaforrások kitermelésének ellenőrzése, valamint a külföldi piacokra történő transzport tekintélyes mértékű befolyást gyakorol a regionális és globális politikai egyensúlyra. Ebben az értelemben az energia olyan területnek tekinthető, ahol a földrajz erősen összefonódik a hatalmi politikával. Az a tendencia, amelyben a földrajzot a hatalmi politika eszközeként kezelik, leginkább a hagyományos geopolitikai elméletekben nyilvánul meg (ERŞEN–ÇELIKPALA 2019: 584–585). Ebből kiindulva Törökország, annak ellenére, hogy nem jelentős energiatermelő, mégis jelentékeny szerepet tölthet be Eurázsia felemelkedésében, mivel földrajzi elhelyezkedése a kelet–nyugati és az észak–déli energiafolyosó kereszteződésében mint tranzitország lehetőséget ad arra, hogy a szuperkontinens egésze szempontjából kulcsfontosságú energia-központ legyen. Példának okáért megemlíthetjük az egész Európa szempontjából rendkívüli jelentőségű Déli Gázfolyosót, amelyet gyakran Európa selyemútjának is neveznek, valamint az ott megvalósuló TANAP projektet, amely az előbb említett energiaszállítási útvonal gerince. Ennek lényege, hogy Törökországon keresztül földgázt szállítanak Azerbajdzsánból Európába, és az EU ezáltal jelentősen csökkenteni tudja orosz gázfüggőségét (ÇEVİKÖZ 2016: 28). Kijelenthetjük, hogy Törökország napjainkban már nemcsak kulturális vonatkozásban számít Kelet és Nyugat kapujának, hanem elhelyezkedése révén kulcsfontosságú szereplő Európa energiaellátásában és a világgazdaságban is.

Földrengések és természeti katasztrófák mint a gazdaságot befolyásoló tényezők

Több erős földrengés rázta meg 2023. február 6-ra virradóan Törökország déli és Szíria északi részét. Ez volt a legnagyobb rengés az ország megalakulása óta, ugyanis egyes mérések szerint a Richter-skála szerinti 7,8-as erősséget is elérte.

A földrengés hatásait mindenképpen célszerű két különböző nézőpontból megvizsgálni, ugyanis e természeti jelenség általában jelentős környezeti és gazdasági következményeket von maga után.

1. Az előbbivel kapcsolatban elmondható, hogy a szökőár kialakulásának esélye jelentősen megnőtt, mivel a földrengést követően a Fekete-tenger térségében a szokásosnál erősebb hullámzást regisztráltak a térségben. Emellett az utóregések fenyegetése sem elhanyagolható, ugyanis a szakértők szerint ezek eshetősége még évekig fennáll (VG 2023), ami megnehezíti a krízisből való talpra állást.
2. Ezenfelül a katasztrófa sújtotta területen az újjáépítés fogja a legnagyobb összegeket felemészteni, nem beszélve arról, hogy speciális, földrengésbiztos technológiával kell ellátni az újonnan felépülő lakóépületeket.

A gazdasági károkhoz egyértelműen hozzájárul, hogy az ellátás szempontjából egy kritikus olajexport-terminált is le kellett zárni, és ez azon nyomban érezte hatását a globális olajpiacon, ugyanis áremelkedés következett be a zárást követően (HORNER 2023). A Török Áramlat gázvezeték azonban nem sérült meg. A tranzitvonal mostanra Magyarország legfontosabb gázellátási útvonala, a Fekete-tenger alatt futó vezetékek épsége így magyar szempontból is kiemelten fontos. Éppen ezért a jövőben is fokozottan kell figyelni a törökországi földrengésekre, mert ha valamelyik kulcsfontosságú gázvezeték sérülés éri, akkor az nagy veszélybe sodorhatja Magyarországot és Európa jó részének gázellátását. A gazdasági hatásokkal kapcsolatban továbbá még elmondható, hogy rövid távon a fizetési mérleget valószínűleg a katasztrófaelhárítás és -helyreállítás támogatására irányuló segélyáramlások fogják fellendíteni. Az Erdoğan-kormányzat reméli, hogy ezek a nagylelkű segélyek biztosítják a líra stabilitását a választások előtt, és horgonyt jelentenek az infláció csökkentésében. A katasztrófa-helyreállítással járó valószínűsíthető növekedési fellendülés csak növeli a folyó fizetési mérleg hiányát, és sokkal sürgetőbbé teszi a választások utáni devizakiigazítást (ASH 2023). Ami a geopolitikát illeti, a regionális szereplőktől érkező anyagi és minden egyéb támogatás a kapcsolatok javítását és a geopolitikai feszültségek enyhítését szolgálhatja. Így valójában most a regionális geopolitikai nézeteltérések kockázata alacsonyabb lehet.

Törökország viszonyulása az orosz–ukrán háborúhoz

A Kreml Ukrajna elleni háborújának első napjaiban Törökország elismerést kapott Ukrajnától és nyugati szövetségeseitől is, amiért támogatta az előbbi szuverenitását és területi integritását, emellett fegyveres drónokat biztosított, és lezárta a Török-szorosokat az orosz hadihajók előtt. A közelmúltban a fekete-tengeri gabonablokád enyhítésére irányuló diplomáciai erőfeszítéseit is sokan méltatták. Recep Tayyip

Erdoğan török elnök vezetése alatt Törökország az összeköttetés mindkét formáját kihasználta, hogy megerősítse regionális hatalmi pozícióját, amely nem illeszkedik jól sem a Nyugat-barát, sem az oroszbarát táborba. Ankara jelentős mennyiségű fegyvert biztosít Ukrajnának, köztük a Bayraktar TB2 drónokat, amelyekről bebizonyosodott, hogy hozzájárultak az ukrán erők orosz állások elleni támadásához (CHAUSOVSKY 2022). Ankara ugyanakkor kettős politikát folytat, ugyanis nem csatlakozott a Nyugat Oroszország elleni szankcióihoz, válaszul az ukrain invázióra, és Erdoğan augusztus 5-én az oroszországi Szocsimban Vlagyimir Putyin orosz elnökkel tartott találkozóján tárgyalta a török–orosz energiaügyi együttműködés bővítéséről (GABER 2022). Törökország még így is a déli gázfolyosón keresztül az Európába irányuló nem orosz energiaellátás csatornájaként szolgál, amelyet az Európai Unió az orosz földgáztól való eltávolodás érdekében ki akar terjeszteni. Emellett Törökország vezetése mindvégig arra törekedett, hogy kamatoztassa a gabonaüzletben elért korábbi diplomáciai sikereit azáltal, hogy a megállapodást csak az első lépésként mutatja be a tartós béke felé vezető úton. Egyes török tisztviselők még azt is javasolták, hogy az Isztambulban létrehozott Közös Koordinációs Központ bizalomépítő intézkedésként működhetne az ukránok és az oroszok között.

Amíg a béke létre nem jön, Törökországnak még bőven van lehetősége, hogy konstruktív szerepet játsszon a konfliktusban, Ukrajna és saját érdekeit is szolgálva. Ezt a következő módokon teheti meg (GABER 2022):

- fokozza a katonai segítségnyújtást Ukrajnának;
- biztosítja a montreux-i egyezmény szigorú betartását;
- megpróbálja visszaszorítani a szankciók elkerülését;
- segíti az ukrán export kiterjesztését;
- együttműködik Ukrajnával a nukleáris biztonság és védelem terén;
- közvetít humanitárius kérdésekben;
- részt vesz a háború utáni újjáépítésben;
- segíti a regionális energiabiztonság biztosítását.

Oroszország (Oroszország globális helyéről és szerepéről lásd RÁCZ 2024) inváziója súlyos, civileket sem kímélő népiro háborúvá vált. Ankara mindent elkövetett annak érdekében, hogy semleges közvetítői szerepet töltsön be a két fél között, ám ez csalódást okozott számos szövetségesében. A kritikusok szerint Törökország orosz cégekkel való egyre intenzívebb gazdasági együttműködése, Oroszország illegális kereskedelme az eltulajdonított ukrán gabonával a török kikötőkön keresztül, valamint az, hogy Törökország állítólagosan megkönnyíti az orosz vállalkozások számára a szankciók

kikerülését, azt mutatja, hogy a törökök inkább a Moszkvával való kapcsolatuk megmentésében érdekeltek, nem pedig abban, hogy kiálljanak Ukrajna mellett (GABER 2022). Oroszország számára ez az együttműködés nyilvánvaló haszonnal jár, viszont Törökország esetében már korántsem biztos, hogy így van. A Moszkva irányába történő további gazdasági és politikai elköteleződés esetén Ankara még jobban függhet Oroszországtól, ami miatt fokozottabban elidegenedhet a Nyugattól. Ha a kritikus hangokkal szemben a valóságot nézzük, akkor világosan kitűnik, hogy Törökország megpróbál afféle mediátorként közreműködni a két háborús fél között, és egyértelműen a béke megteremtésén munkálkodik.

Törökország és a Közel-Kelet viszonya

A Közel-Kelet és Észak-Afrika (a térségről lásd N. RÓZSA 2024) egyre nagyobb jelentőséggel bír a török politika Euráziával kapcsolatos geopolitikai kilátásainak tekintetében. Ez nem túl meglepő, különösen, ha figyelembe vesszük az AKP vezetőinek hagyományos érdeklődését az arab és a muszlim világ iránt, a Törökország és a térség országai közötti erős vallási és kulturális kapcsolatok miatt. 2021 elejére Törökország azonban elszigetelődött a Közel-Keleten, és gazdasági hanyatlást élt át. A kormányzó Igazság és Fejlődés Pártja (AKP) folyamatosan vádolta az országot állítólag támadó külső hatalmakat, de Ankara gazdasági problémái nem tudták megingatni a párt régóta fennálló dominanciáját a török politikában. A térségben való elszigetelődést elkerülendő, a 2022-es év folyamán Törökország kerülőutakon közeledni kezdett Izrael, Egyiptom, az Egyesült Arab Emírségek és Szaúd-Arábia felé is. Diplomáciai és hírszerzési kapcsolatokon keresztül Ankara megpróbálta mindegyikükkel enyhíteni hosszan tartó vitáit. A gyorsaság, amellyel ezt tette, sok európai döntéshozót meglepett (AYDINTAŞBAŞ 2022). A török vezetés azonban hiába változtatott a régió országaihoz való hozzáállásán, úgy tűnt, a Közel-Keleten nem mindenki várta tárt karokkal. Ankara eleinte visszafogott választ kapott, amikor megpróbálta elérni a többi közel-keleti államot. Az Öböl menti országok és Izrael nagyobb együttműködést és befektetéseket ígért, de Egyiptom vonakodott a viszony szorosabbra fűzésétől, és megelégedett a csendes intézményi kapcsolattartással a Líbiával és Afrika más részeivel kapcsolatos kérdésekben.

Törökország emellett több fronton is érintett a szíriai helyzet ügyében. Ankara részvétele a szíriai polgárháborúban diplomáciai síkon kezdődött, majd katonai részvételbe csapott át. Elítélte a szíriai kormányt a polgári zavargások 2011 tavaszán való

kitörésekor, majd nem sokkal később a török kormány szerepvállalása már a Szabad Szíriai Hadsereg katonai kiképzésére is kiterjedt (MANNA 2012). 2011-et követően határ menti összecsapások alakultak ki, majd 2016-tól kezdve rendszeres és közvetlen katonai beavatkozások történnek. A katonai műveletek eredményeként 2016 augusztusa óta a török csapatok folyamatosan jelen vannak Észak-Szíria egy részén (FRASER–MROUE 2022). Egy másik lényeges török kapcsolódási pont a szíriai polgárháborúhoz nem más, mint az arab országból származó menekültek. Továbbra is Törökország ad otthont a legtöbb szíriai menekültnek világszerte, mivel a konfliktusok, az erőszak és az üldöztetés miatt lakóhelyüket elhagyni kényszerült emberek száma folyamatosan rekordszintet ér el. Törökország jelenleg mintegy 3,5 millió regisztrált szíriai menekültet lát vendégül (UNHCR 2023; PÉNZVÁLTÓ 2022a; KOVÁCS–PÁRDUZ 2022).

Recep Tayyip Erdoğan török elnök kormányára egyre nagyobb belső nyomás nehezedett, amiért több millió szíriai és más menekült beáramlását ösztönözte Ázsiából. Mivel a gazdasági hanyatlás fokozza a menekültek iránti nyilvános haragot, a török elnök bejelentette, hogy 1 millió szíriai lakost kíván visszaküldeni egy török ellenőrzés alatt álló szíriai területre. A török kormány azt állítja, hogy katonáival be akar hatolni Szíriába, nemcsak a kurd lázadók elleni küzdelem érdekében, hanem azért is, hogy feltételeket teremtsen a menekültek önkéntes visszatéréséhez. Erre azért is szükség van, mert a török ellenzék egyre hangosabban fogalmazott a menekültkérdésben, bírálva a török kormány korábbi nyitott ajtók politikáját és a szíriai háború tágabb kezelését (AYDINTAŞBAŞ 2022). Kijelenthető, hogy az ellenzék a kormány pozícióinak gyengítése érdekében időnként afféle ütőkártyaként használja fel a szíriai menekülteket.

Ami még további konfliktusokat szülhet Törökország és a közel-keleti országok között, az nem más, mint a kurdkérdés. Körülbelül 30 millió kurd él a Közel-Keleten – elsősorban Iránban, Irakban, Szíriában és Törökországban. Törökország 85 milliós lakosságának csaknem az egyötödét a kurdok teszik ki (Knoema 2022). Az Abdullah Öcalan¹⁰ által 1978-ban alapított PKK¹¹ 1984 óta lázad a török hatóságok ellen a nagyobb kulturális és politikai jogokért, elsősorban azzal a céllal, hogy független kurd államot hozzon létre. A jelenleg is zajló konfliktus eddig közel 40 ezer halálos áldozatot

¹⁰ Abdullah Öcalan: a Kurdisztáni Munkáspárt alapító tagja.

¹¹ Kurdisztáni Munkáspárt (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK): kurd militáns politikai szervezet és fegyveres gerillamozgalom, amely történelmileg Kurdisztán egész területén működött, de jelenleg elsősorban Törökország délkeleti részén és Észak-Irakban, a hegyvidéki, kurd többségű régiókban található meg. 1984 óta folytat fegyveres harcokat Törökországban, amelyek során több mint 40 ezer ember vesztette életét. Lásd Britannica 2022; PÉNZVÁLTÓ 2022b.

követelt (Center for Preventive Action 2023). Ezzel kapcsolatban fontos fejlemény volt az elmúlt 10 évben, hogy 2015 júliusában összeomlott a kétéves tűzszünetről kötött megállapodás a török kormány és a PKK között. A 2016. júliusi puccskísérletet¹² követően Erdoğan lecsapott a puccsgyanús összeesküvőkre, becslések szerint 50 ezer embert tartóztatott le, és fokozta a PKK fegyveresei elleni légi csapásokat Törökország délkeleti részén. Szíriában is katonai műveleteket kezdett a YPG¹³ és a magát Iszlám Államnak kikiáltó szervezet ellen. Miután a YPG és a Szíriai Demokratikus Erők (SDF)¹⁴ megszilárdították az ellenőrzést az Iszlám Államtól elfoglalt területek felett Észak-Szíriában, a törökök által támogatott szíriai milíciák, köztük a Szabad Szíriai Hadsereg (FSA),¹⁵ a városok visszafoglalását és a kurdok kiűzését tűzték ki célul. A török csapatok és az FSA 2018 januárjában támadást indított Afrin városa ellen, végül 2018 márciusában elfoglalta a várost (Center for Preventive Action 2023). Törökország továbbra is támadásokkal fenyeget Szírián belül más kurd területeket, és annak ellenére, hogy közös ellenségük van, légi csapásai sokszor nem az Iszlám Állam fegyvereseit, hanem a kurd harcosokat célozzák meg. Törökország viszont nemcsak a Szírián belüli kurdokat célozza meg időnként offenzívákkal, hanem az iraki kurdokat is. Ezzel kapcsolatban a legproblematisabb, hogy a török kormánnyal szemben álló kurd terrorszervezet, a Kurdisztáni Munkáspárt ellen indított akciók sokszor civil haláleseteket hagynak maguk után.¹⁶

¹² 2016. júliusi puccskísérlet: 2016. július 15-én a Török Fegyveres Erők egyik, Peace at Home Council néven működő frakciója puccsot kísérelt meg állami intézmények, köztük a kormány és Recep Tayyip Erdoğan elnök ellen. Ankarában, Isztambulban, Marmarisban és másutt több helyen is megkísérelte átvenni az irányítást, de kudarcot vallott, miután az államhoz hű erők legyőzték. Lásd Al Jazeera 2017.

¹³ Kurd Népvédelmi Egységek (Yekîneyên Parastina Gel, YPG): főként kurdokból álló csoport Szíriában, a Szíriai Demokratikus Erők (SDF) elsődleges komponensének számít. 2011-ben alakult és az Észak- és Kelet-Szíria Autonóm Közigazgatásában (Rodzsava) tevékenykedik, különösen annak kurd régióiban. Lásd BARFI 2016.

¹⁴ Szíriai Demokratikus Erők (Syrian Democratic Forces, SDF): 2015-ben alakult, kurd és arab milíciákból álló szövetség. Ami a felépítését illeti, nagyrészt YPG-harcosokból, valamint arab, türkmén és örmény harcosok kisebb csoportjaiból áll. Törökország az SDF-erők zömét alkotó YPG-t a PKK kiterjesztésének tekinti. Az SDF küldetése szerint a szekuláris, demokratikus és föderalizált Szíria megteremtéséért küzd. Lásd Al Jazeera 2019.

¹⁵ Szíriai Szabad Hadsereg (Free Syrian Army, FSA): decentralizált ellenállási milíciák koalíciója a szíriai polgárháborúban. Végző célja a szíriai forradalom céljainak megvalósítása, nevezetesen az uralkodó Aszad-rezsim több évtizedes uralmának megdöntése. Lásd HOLLIDAY 2012.

¹⁶ E történetekkel összefüggésben Barhám Száleh, Irak korábbi elnöke kijelentette, hogy az ilyen jellegű, idegen területről érkező támadások sértik az ország szuverenitását, biztonságát, stabilitását és a polgárok épségét egyaránt. Ezen akciók rendkívül negatív hatással vannak Törökországra és a szomszédos államok viszonyára. Lásd BBC Arabic 2022.

A török–afrikai kooperáció virágzása

Törökország nem új, de egyre fontosabb szereplő Afrikában. A kontinensen való jelenléte széles körű figyelmet kapott az elmúlt időszakban. Fontos megemlíteni, hogy kapcsolata Észak-Afrikával az Oszmán Birodalom idejére nyúlik vissza, a régmúltban viszont több lehetőséget látott a kereskedelem és az üzleti élet terén a Szaharától délre fekvő országokkal. Törökország afrikai nyitása hivatalosan 1998-ban kezdődött meg, de a fokozottabb interakciók csak később, a 2005-ben kihirdetett programot, az úgynevezett Afrika évét követően bontakoztak ki. Azóta Recep Tayyip Erdoğan elnök több mint 40 alkalommal látogatott a kontinens országaiba, és három Törökország–Afrika-csúcstalálkozó is keretezte a gazdasági és politikai együttműködést (ÖZKAN–KANTÉ 2022). Miután Törökország megerősítette jelenlétét Kelet-Afrikában, valamint politikai és katonai befolyását Észak-Afrikában, kiterjeszti politikai, gazdasági és katonai befolyását az egész kontinensen.

Törökország Afrikához való közeledésének két aspektusát célszerű kiemelni: a biztonsági kooperációra való törekvéseket és a gazdasági vonatkozásokat. Ami az előbbit illeti, Ankara katonai együttműködése több nyugat-afrikai és Száhel-övezetbeli országgal azt a célt szolgálja, hogy biztosítsa támogatását a líbiai válság megoldásában. Továbbá konkrétan Szomáliában található a legnagyobb török katonai bázis Törökországon kívül. Mogadishu kikötőjében is erős jelenlétet épített ki, hogy megőrizze katonai erejét a Vörös-tenger és az Indiai-óceán kulcsfontosságú területein (ARREDONDAS 2021). Ezenfelül 2020-ban együttműködési megállapodást írt alá Nigerrel egy katonai bázis megnyitásáról. Ugyanebben az évben védelmi egyezményt írt alá Nigériával, és Erdoğan 2021. októberi nigériai állami látogatása során a két ország vezetése tárgyalásokat folytatott a kapcsolatok elmélyítéséről. Hasonlóképpen több nyugat-afrikai országgal is létezik katonai együttműködés különböző szinteken, beleértve a katonák oktatását és képzését. Erre példa, hogy Törökország 2021 augusztusában Togóval, 2022 februárjában pedig Szenegállal írt alá katonai együttműködési megállapodást. Ez új korszak kezdetét jelentheti az Ankara és Nyugat-Afrika közötti biztonsági kapcsolatokban (ARREDONDAS 2021; ÖZKAN–KANTÉ 2022).

Törökország Afrika-politikája keveri a puha (*soft power*) és a kemény hatalom elemeit. A terrorizmus elleni küzdelem segítése mellett Ankara befektet a Török Együttműködési és Koordinációs Ügynökségbe (TİKA), hogy megküzdjön a nyugat-afrikai erőszakos szélsőségek gazdasági és társadalmi következményeivel. A TİKA-nak 22 koordinációs irodája van szerte a kontinensen, és számos nyugat-afrikai országban folytat projekteket, köztük Szenegálban, Csádban, Nigerben és Togóban

(ÖZKAN–KANTÉ 2022). Emellett számos további török szervezet (İHH, Diyanet Vakfı, TUSKON, MÜSİAD, Kızılay, Hizmet) dolgozik a humanitárius segítségnyújtás és a fejlesztési segélyek területén. A kulturális és vallási közelségből igyekeznek hasznot húzni, így a helyiekkel való közvetlen kapcsolatokra támaszkodva nyugati színvonalú szolgáltatásokat közvetítenek (DUDLÁK 2018).

Az elmúlt években a gazdasági relációk sem elhanyagolhatók a különböző afrikai államok és Törökország között. Ankara aktívan keresi a lehetőségeket az afrikai piacokon, és számos beruházást hajt végre a kontinensen, beleértve az építőipart, a mezőgazdaságot, az infrastruktúrát és a turizmust. Az afrikai országok részéről is van igény a török technológiai és gazdasági tudás átvételére, amelyre szüksége is van a kontinensnek. Afrikában olyan krízisek manifesztálódnak, mint az egyre erőteljesebben jelentkező élelmiszerválság és klímaváltozás (MARSAI–TÓTH 2022), amelyek leküzdéséhez elengedhetetlen a technológiai tudás átvétele és a gondos stratégiai tervezés, amivel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy ezen a téren nem elhanyagolható török segítség érkezik (SAHİN 2021).

Törökország 2003-ban dolgozta ki az *Afrikai országokkal fenntartott kereskedelmi és gazdasági kapcsolatok fejlesztésének stratégiáját* (DEİK [é. n.]; MARSAI 2016). E stratégia fő elemei közé tartozik a kereskedelem és a közvetlen befektetések előmozdítása, a technikai segítségnyújtás, a technológiaátadás, valamint a tudás és a tapasztalat megosztása. A Törökország–Afrika-kapcsolatok jelentős lendületet vettek azóta, hogy az Afrikai Unió 2008-as 10. csúcstalálkozóján Törökországot a kontinens stratégiai partnerévé nyilvánították (DAHİR 2021). Ugyanebben az évben Isztambulban került sor az első Törökország–Afrika együttműködési csúcstalálkozóra. A 2008-as első Törökország–Afrika együttműködési csúcstalálkozón elfogadott *Isztambuli nyilatkozat a Törökország–Afrika-partnerségről* nyomon követési mechanizmust hozott létre. A második partnerségi csúcstalálkozót *A partnerség új modellje a fenntartható fejlődés és integráció erősítésére* témában tartották 2014-ben az egyenlítői-guineai Malabo városában (DEİK [é. n.]). Ugyanebben a szellemben Törökország gazdasági és kereskedelmi nyitási terve Afrika felé olyan partnerségi stratégiává fejlődött, amely elsősorban a török és az afrikai piacok integrációját célozza.

A török kormány azon prioritása, hogy kapcsolatba lépjen Afrikával, elősegítette az üzleti és kereskedelmi kapcsolatok növekedését. Különösen a török kkv-k kezdtek beruházni, mivel az afrikai piacok elérhetőbbé váltak (DEİK [é. n.]). A török vállalatok az afrikai országokban jelentős infrastrukturális projekteket hajtanak végre (utak, vasutak, repülőterek, erőművek, szállodák, lakások, konferencia-központok építése stb.), és mindent gyártanak a cementtől, a vasacéltól, a gyógyszerektől és a ruházattól kezdve

az elektronikai és a háztartási cikkekig. Ezenkívül Törökország kiemelkedő mennyiségű munkahelyet teremtett Afrikában, ellentétben néhány más partnerországgal, amely saját munkavállalóit viszi a kontinensre (DAHIR 2021).

Az afrikai országokban zajló urbanizációs folyamatok és a növekvő fogyasztói igények is lehetőséget kínálnak Ankara számára, hogy tovább erősítse gazdasági kapcsolatait ezen országokkal. A gazdasági együttműködéseknek azonban számolniuk kell az olyan kihívásokkal, mint a korrupció és a fejlett technológia hiánya, ugyanis vannak olyan afrikai országok, amelyekben a korrupció¹⁷ súlyos problémát jelent, ami befolyásolhatja a gazdasági együttműködések is. Törökországnak fontos lenne olyan intézkedéseket hoznia, amelyek elősegítik az átláthatóságot és az etikus üzleti gyakorlatokat az afrikai partnerekkel való kooperáció során. Emellett a technológiai infrastruktúra fejlesztése és a digitális gazdaság kiépítése is fontos lenne ahhoz, hogy Ankara maximálisan kihasználja a gazdasági lehetőségeket az afrikai országokban.¹⁸

Összegzés

Törökország az elmúlt időszakban inflációs problémái ellenére a világ egyik leggyorsabban növekvő országa, és jó eséllyel néhány éven belül a legnagyobb piacgazdaságok egyike lesz. A török gazdaság több hullámvölgyön ment keresztül az elmúlt évtizedekben, de mára világossá vált, hogy nemcsak a szűk régióban, hanem globálisan is meghatározó szereplő. Az ország Eurázsiaiában betöltött szerepe megkerülhetetlen az egész szuperkontinens szempontjából. Ez a múltban sem volt másképp, mivel kiváló stratégiai helyzetének köszönhetően a kereskedelmi útvonalak metszéspontján helyezkedik el, ami lehetővé tette és teszi a mai napig a gazdasági és kulturális kapcsolatok fenntartását Európa és Ázsia között.

Ami a Törökország és Kína közötti együttműködést illeti, az mindkét ország gazdaságának fejlődése szempontjából nagy jelentőséggel bír. A két ország közötti kereskedelem és gazdasági együttműködés számottevő növekedést mutat, ami egyértelműen hozzájárul gazdaságuk erősödéséhez. Emellett nemcsak a gazdasági, hanem a közöttük lévő tudományos és kulturális kooperáció is említésre méltó. Törökországnak a Közel-Kelettel való viszonyáról elmondható, hogy jelenleg alapvető fontosságú

¹⁷ Az éves korrupciós indexen egyes afrikai országokat rendre a világ legkorruptabb országai között tartanak számon. Lásd Trading Economics [é. n.].

¹⁸ Ugyanakkor érdemes kiemelni, hogy az arab/muszlim világot megosztó kihívásokat külső hatalmak – így például Törökország – exportálják a kontinensre (TARRÓSY–MARSAI 2024).

aktornak számít a régióban, és szerepvállalása a politikai, gazdasági és biztonsági érdekek mentén szerveződik. Az ország kulcsszerepet játszik a Közel-Kelet biztonsági architektúrájának megteremtésében és az érintett felek közötti konfliktusok kezelésében (CSICSMANN 2024). Ankara folyamatosan a politikai stabilitás elérésére és fenntartására törekszik a régióban, amelynek meghatározó eleme a fegyveres konfliktusok megelőzése és a humanitárius segítségnyújtás. Az ország erős politikai és gazdasági kapcsolatokat tart fenn a közel-keleti államokkal, és folyamatosan törekszik a gazdasági együttműködés fejlesztésére. A jelenleg zajló konfliktusok miatt (lásd szíriai vagy jemeni polgárháború) a Közel-Kelet helyzete feszült, amelynek enyhítésére Törökország hol diplomáciai, hol katonai eszközöket (például szíriai konfliktus) vet be. Narratívája szerint ezen hozzáállása a régió stabilitását és biztonságának fokozódását fogja elősegíteni. Törökország Afrika-kezdeményezési politikája fokozta a gazdasági együttműködést, ugyanakkor a politikai kapcsolatokat is magasabb szintre emelte. A török üzletemberek tapasztalata átkerült a régióba, és hozzájárult az afrikai országok fejlődéséhez.

Törökország továbbra is meghatározó szereplő marad az eurázsiai színtéren, és a jelenlegi nehéz időszak után folytatódni fog a gazdasági fejlődés az ország vezetése által tett erőfeszítéseknek és a kedvező kilátásoknak köszönhetően. Az ország hosszú távú gazdasági kilátásai szerint a turizmus még fontosabb szektorrá fog válni, de a textilipar, az élelmiszeripar és az energiaipar is alapvető fontosságú marad. Az sem elhanyagolható, hogy a török kormány a gazdasági fejlődést továbbra is elsődleges céljának tekinti, és folyamatosan új lehetőségeket teremt a növekedés fenntartása érdekében. Az ország jelenleg a régió egyik legerősebb gazdaságának számít, ami további fejlődési lehetőségeket kínál.

Mindezekon felül Törökország mint energiaközpont vezető szereppel bír a régióban, továbbá kedvező földrajzi elhelyezkedése révén rendkívül fontos gázvezetékrendszerek vonulnak keresztül rajta, ami miatt a szomszédos országok nagymértékben támaszkodnak rá, de Európa szempontjából is lényeges a Déli Gázfolyosó, amely jelentős mértékben hozzájárul az öreg kontinens energiabiztonságához.

Felhasznált irodalom

- Al-Hurra (2022): أهداف إردوغان الخفية.. سر معارضة تركيا انضمام أعضاء جدد للناتو [Erdoğan rejtett céljai: a titka, hogy Törökország ellenzi új tagok NATO-csatlakozását]. *Al-Hurra*, 2022. május 18. Online: <https://tinyurl.com/2852f8uf>
- Al Jazeera (2017): Turkey's Failed Coup Attempt: All You Need to Know. *Al Jazeera*, 2017. július 15. Online: www.aljazeera.com/news/2017/7/15/turkeys-failed-coup-attempt-all-you-need-to-know
- Al Jazeera (2019): Who are the Syrian Democratic Forces? *Al Jazeera*, 2019. október 15. Online: www.aljazeera.com/news/2019/10/15/who-are-the-syrian-democratic-forces
- ARGÜDEN, Y. (2007): On Overview of the Turkish Economy: Outlook and Current Perspectives. *The Middle East Institute Policy Brief*, 4. Online: http://education.mei.edu/files/publications/Arguden_o.pdf
- ARREDONDAS, M. (2021): Turkey's Military and Economic Presence in Africa. *Atalayar*, 2021. július 31. Online: <https://atalayar.com/en/content/turkeys-military-and-economic-presence-africa>
- ASH, T. (2023): Turkey Earthquake and Economic Impact. *Bne Intellinews*, 2023. február 9. Online: <https://intellinews.com/ash-turkey-earthquake-and-economic-impact-269475>
- ASHTON, C. (2010): *Speech at the 46th Munich Security Conference*.
- AYDINTAŞBAŞ, A. (2022): Hedge Politics: Turkey's Search for Balance in the Middle East. *European Council on Foreign Relations*, 2022. július 27. Online: <https://ecfr.eu/publication/hedge-politics-turkeys-search-for-balance-in-the-middle-east>
- BARFI, B. (2016): Ascent of the PYD and the SDF. The Washington Institute for Near East Policy. *Washington Institute for Near-East Policy Research Notes*, 32. Online: www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/ascent-pyd-and-sdf
- BBC Arabic (2022): هجوم دهوك: البرلمان العراقي يجتمع السبت لبحث «الاعتداء التركي»، ومراسم تشييع رسمية للضحايا [Dohuk-támadás: az iraki parlament szombaton ülésezik, hogy megvitassa a „török offenzívát”, valamint az áldozatok hivatalos temetését]. *BBC Arabic*, 2022. július 20. Online: www.bbc.com/arabic/middleeast-62239080
- Britannica (2022): Kurdistan Workers' Party. *Encyclopedia Britannica*, 2022. december 19. Online: www.britannica.com/topic/Kurdistan-Workers-Party
- BUYUK, H. F. (2023): Turkey's Foreign Trade Deficit Spikes, Imports from Russia Double. *Balkan Insight*, 2023. január 31. Online: <https://balkaninsight.com/2023/01/31/turkeys-foreign-trade-deficit-spikes-imports-from-russia-double>
- CHAUOVSKY, E. (2022): Turkey is the Biggest Swing Player in the Russia–Ukraine War. *Foreign Policy*, 2022. augusztus 11. Online: <https://foreignpolicy.com/2022/08/11/turkey-russia-ukraine-war-swing-player>
- China Daily (2010): China, Turkey to Establish Strategic Cooperative Relationship. *China Daily*, 2010. október 8. Online: www.chinadaily.com.cn/china/2010-10/08/content_11386689.htm

- Center for Preventive Action (2023): Conflict Between Turkey and Armed Kurdish Groups. *CFR*, 2023. január 6. Online: www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-between-turkey-and-armed-kurdish-groups
- ÇEVİKÖZ, Ü. (2016): *Turkey in a Reconnecting Eurasia. Foreign Economic and Security Interests*. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies. Online: www.csis.org/analysis/turkey-reconnecting-eurasia
- CSICSMANN L. (2024): Az átalakuló világtrend és a Közel-Kelet. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világtrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 235–260.
- DAHİR, A. (2021): The Turkey–Africa Bromance: Key Drivers, Agency, and Prospects. *Insight Turkey*, 23(4), 27–38. Online: <https://doi.org/10.25253/99.2021234.2>
- Daily Sabah (2019): Turkey to Become 5th Largest Economy in the World by 2030, Standard Chartered Predicts. *Daily Sabah*, 2019. január 9. Online: www.dailysabah.com/economy/2019/01/09/turkey-to-become-5th-largest-economy-in-the-world-by-2030-standard-chartered-predicts
- DEİK [é. n.]: *Bilateral Relations*. Online: <http://turkeyafricaforum.org/bilateral-relations.html>
- DUDLÁK T. (2018): A török déli nyitás politikája – soft power eszközök Afrikában. *Afrika Tanulmányok*, 12(1–3), 31–54. Online: <https://doi.org/10.15170/AT.2018.12.1-3.2>
- ERŞEN, E. (2014): Rise of New Centres of Power in Eurasia: Implications for Turkish Foreign Policy. *Journal of Eurasian Studies*, 5(2), 184–191. Online: <https://doi.org/10.1016/j.euras.2014.05.003>
- ERŞEN, E. – ÇELIKPALA, M. (2019): Turkey and the Changing Energy Politics of Eurasia. *Energy Policy*, 128, 584–592. Online: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.01.036>
- FIDAN, G. (2013): Sino–Turkish Relations: An Overview. *MEI*, 2013. október 4. Online: www.mei.edu/publications/sino-turkish-relations-overview
- FRASER, S. – MROUE, B. (2022): What’s at Stake in Turkey’s Military Escalation in Syria? *PBS*, 2022. december 10. Online: www.pbs.org/newshour/world/whats-at-stake-in-turkeys-military-escalation-in-syria
- GABER, Y. (2022): How Turkey Can Play a More Constructive Role in Russia’s War on Ukraine. *Atlantic Council*, 2022. szeptember 2. Online: www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/how-turkey-can-play-a-more-constructive-role-in-russias-war-on-ukraine
- HOLLIDAY, J. (2012): Syria’s Armed Opposition. *Middle East Security Report*, 3. Online: https://web.archive.org/web/20120512145439/http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Armed_Opposition.pdf
- HORNER, W. (2023): Oil Prices Jump After Turkey–Syria Quakes Disrupt Exports. *The Wall Street Journal*, 2023. február 7. Online: www.wsj.com/livecoverage/stock-market-news-today-02-07-2023/card/oil-prices-jump-after-turkey-syria-qaues-disrupt-oil-exports-wkOqviAlpNXXHJmSm2eh
- HORVÁTH L. (2020): A kínai geopolitikai gondolkodásmód és az „Egy övezet, egy út” kezdeményezés. *Geopolitikai Szemle*, 2(1), 203–220. Online: <https://vikek.eu/wp-content/uploads/2020/07/Geopolitikai-Szemle-No42020.1.sz%C3%A1m.pdf>

- Hürriyet Daily News (2021): Turkey to Become a Top Auto Maker, Says Erdoğan. *Hürriyet Daily News*, 2021. március 16. Online: www.hurriyetdailynews.com/turkey-to-become-a-top-auto-maker-says-erdogan-163201
- Hürriyet Daily News (2023): Türkiye Aims for Increase in Exports to Top Markets. *Hürriyet Daily News*, 2023. január 28. Online: www.hurriyetdailynews.com/amp/turkiye-aims-for-increase-in-exports-to-top-markets-180449
- JIN, W. (2016): After the Failed Coup: A New Dawn for China–Turkey Relations? *The Diplomat*, 2016. augusztus 10. Online: <https://thediplomat.com/2016/08/after-the-failed-coup-a-new-dawn-for-china-turkey-relations>
- KINNEY, D. H. (2016): Civilian Actors in the Turkish Military Drama of July 2016. *Eastern Mediterranean Policy Note*, 10, 1–12. Online: https://cceia.unic.ac.cy/wp-content/uploads/EMPN_10.pdf
- Knoema (2022): Turkey – Total Population. Online: <https://knoema.com/atlas/Turkey/Population>
- KOVÁCS B. – PÁRDU CZ Á. (2022): Régi probléma új kontösben? – A szerb migrációs politika. *Horizont*, (20). Online: www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/08/20220802_HORIZONT_2022_20_kovacs_blanka_parducz_arpad_regi_problema_uj_kontosben_az_szerb_migracios_politika.pdf
- KUBILAY, M. M. (2022): The Turkish Economy Under the Presidential System. *MEI*, 2022. október 13. Online: www.mei.edu/publications/turkish-economy-under-presidential-system
- MACOVEI, M. (2009): Growth and Economic Crisis in Turkey: Leaving Behind a Turbulent Past? *EC Ecfm Economic Papers*, 386. Online: https://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication16004_en.pdf
- MANNA, H. (2012): Syria's Opposition Has Been Led Astray by Violence. *The Guardian*, 2012. június 22. Online: www.theguardian.com/commentisfree/2012/jun/22/syria-opposition-led-astray-by-violence
- MARSAI V. (2016): Törökország Afrika-politikája. In BARANYI T. P. – SZÁLKAI K. (szerk.): *Újhold: A török külpolitika útkeresése a 21. század elején*. Budapest: Antall József Tudásközpont, 296–313.
- MARSAI V. – TÓTH K. (2022): „Tökéletes vihar”, eső nélkül – az afrikai élelmezési válság és migrációs következményei. *Horizont*, (14). Online: www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/06/20220608_HORIZONT_2022_14_marsai_viktor_toth_klaudia_tokeletes-vihar_eso_nelkul_az_afrikai_elelmezesi_valsag_es_migracios_kovetkezményei.pdf
- N. RÓZSA E. (2024): Észak-Afrika: a Magreb, azaz „a hely, ahol a nap lenyugszik”. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 261–279.
- ÖZKAN, M. – KANTÉ, A. (2022): West Africa and Turkey Forge New Security Relations. *Institute for Security Studies*, 2022. március 31. Online: <https://issafrica.org/iss-today/west-africa-and-turkey-forge-new-security-relations>
- PÉNZVÁLTÓ N. (2022a): Ostromlóból kapuőr? Betekintés Magyarorszá és Törökország kapcsolatába. *Horizont*, (15). Online: www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/06/20220610_HORI-

- ZONT_2022_15_penzvalto_nikolett_ostromlobol_kapuo_betekintes_magyarország_es_torokorszag_kapcsolataba.pdf
- PÉNZVÁLTÓ N. (2022b): Török akadály a svéd és finn NATO-csatlakozás előtt. *SVKK Elemzések*, (10). Online: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2022_10.pdf
- PETILLO, K. (2022): Turkey's Open Door Closes: How Europe Can Better Support Syrian Refugees. *ECFR*, 2022. május 9. Online: <https://ecfr.eu/article/turkeys-open-door-closes-how-europe-can-better-support-syrian-refugees/#:~:text=Syrian%20refugees%20represent%20the%20vast,that%20Turkey%20hosts%206%20million>
- PRETE, G. (2022): Turkey Presents Its First Domestic Built Electric Car. *Greek Reporter*, 2022. október 29. Online: <https://greekreporter.com/2022/10/29/turkey-togg-electric-car-ev>
- RÁCZ A. (2024): Oroszország: az egykori kihívó magányossága. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világtrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 153–179.
- Reuters (2023): Turkey's Inflation Seen at 42.5% in 2023, GDP Growth at 3%. *Reuters*, 2023. január 17. Online: www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-inflation-seen-425-2023-gdp-growth-3-2023-01-17
- SAHIN, T. (2021): Turkish Agriculture Minister Urges African Union to Act Collectively for Food Security. *Anadolu Agency*, 2021. december 17. Online: www.aa.com.tr/en/economy/turkish-agriculture-minister-urges-african-union-to-act-collectively-for-food-security/2450158
- SZIGETVÁRI T. (2013): Törökország, új regionális hatalom a Közel-Keleten. In GRÜNHUT Z. – VÖRÖS Z. (szerk.): *Az átalakuló világtrend küszöbén*. Pécs: IDResearch–Publikon, 131–152.
- TARRÓSY I. – MARSAY V. (2024): Szubszaharai Afrika és az új világtrend: perspektívák, kihívások és feladatok. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világtrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 281–303.
- TÁRIK M. (2022): Az összes arab bevándorlónak Európa az úti célja? – Jelentés az arab országokban élő menekültek és bevándorlók helyzetéről. *Horizont*, (18). Online: www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2022/06/20220627_HORIZONT_2022_18_tarik_meszar_az_osszes_arab_bevandorlonak_europa_az_uti_celja_jelentes_az_arab_orzagokban_elo_menekultek_es_bevandorlok_helyzeterol.pdf
- TEMİZ, K. (2022): Turkey–China Relations: Ankara Must Balance Complications on Many Fronts. *MERICs*, 2022. augusztus 18. Online: <https://merics.org/en/turkey-china-relations-ankara-must-balance-complications-many-fronts>
- Time (2023): In Hyper-Inflationary Turkey, a New 64% Reading Is Good News for Erdogan. *Time*, 2023. január 3. Online: <https://time.com/6244063/hyperinflation-turkey-erdogan>
- Trading Economics [é. n.]: *Corruption Index*. Online: <https://tradingeconomics.com/country-list/corruption-index>

- TUSIAD (2023): *Report: Turkey's 2022 Macroeconomic Outlook*. Online: <https://tusiad.org/en/reports/item/10965-report-turkey-s-2022-macroeconomic-outlook>
- UNHCR (2023): *Refugees and Asylum Seekers in Turkey*. Online: www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey
- UNICEF (2016): *Statement on the Terrorist Attack in Gaziantep, Turkey*. Online: www.unicef.org/turkiye/en/node/2186
- VG (2023): Számos erős utórengés követheti a pusztító erejű törökországi földrengést. *Világgazdaság*, 2023. február 7. Online: www.vg.hu/nemzetkozi-gazdasag/2023/02/szamos-cros-utorenges-kovetheti-a-pusztito-ereju-torokorszag-i-foldrengest
- WAGNER P. (2024): Közép-Ázsia és Afganisztán a multipoláris világ hajnalán az Egyesült Államok, Kína és Oroszország befolyásszerzési stratégiái közepette. In VÖRÖS Z. – TARRÓSY I. (szerk.): *Átalakuló világrend. Az unipoláris pillanat vége?* Budapest: Ludovika, 131–151.
- WELCH, B. (2013): Just Another BRIC in the Wall? A Comparison of Recent Brazilian and Turkish Economic Developments. *Insight Turkey*, 15(3), 59–76.
- WORKMAN, D. (2022): Turkey's Top 10 Exports. *World's Top Exports*, 2022. november 25. Online: www.worldstopexports.com/turkeys-top-10-exports